

Ludvík Kuba o Makedonii

Ludvík Kuba se do historie české a obecněji slovanské kultury zapsal mimo jiné také jako zasvěcený glosátor složitých událostí a poměrů v Makedonii, jejíž historické území bylo po skončení 1. světové války definitivně rozděleno mezi Bulharsko, Řecko a Jugoslávii (tehdy ovšem až do roku 1929 Království Srbů, Charvátů a Slovinců).

Významnějším přínosem k české cestopisné literatuře o Makedonii po roce 1918 jsou práce osobností soustředujících svůj zájem na Makedonii v rámci slovanských, resp. jihoslovanských národopisných, historických nebo přírodovědných studií. Mezi autory cestopisných črt o Makedonii jsou rovněž např. lékaři, inženýři, úředníci a učitelé, kteří buď z pověření československých úřadů a institucí a s podporou různých profesních organizací a zájmových spolků, nebo ze zcela soukromých pohnutek Makedonii jednou nebo vícekrát navštívili, či na jejím území kratší nebo delší dobu žili a pracovali. Většina těchto autorů - a to zatím platí i pro českou cestopisnou tvorbu po roce 1945 - zpracovala makedonskou problematiku v rámci širěji koncipovaného cestopisného díla o Jugoslávii. Výjimku v tomto ohledu představuje soubor cestopisných reportáží od Stanislava Vomely *V srdci Makedonie* (1931), rozsáhlý cestopis *Čtení o Makedonii* (1932) od Ludvíka Kuby a přírodovědně fundované studie Julia Komárka *Neznámá Makedonie* (1940), jejichž užší tematické zaměření napovídá podtitul *Příroda, lovy a studie zoologa*.

Z širěji pojatých českých cestopisných prací o Jugoslávii meziválečného období významněji reflektuje makedonskou problematiku Josef Holeček ve spise *V Jugoslávii roku 1924* (1927).

Když Miroslav Chleborád, brněnský jugoslavista, později v jedné ze svých studií analyzoval českou cestopisnou literaturu o Jugoslávii, dospěl k závěru, že v závislosti na charakteru postoje jednotlivých autorů k sdělované látce lze hovořit „*citovém cestopisu*“ a „*citovém zeměpisu*“. ⁽¹⁾ Použijeme-li tohoto hlediska a rozšíříme tak možné upřesnění žánru, pak lze Holečkovu knihu nejuvýstižněji označit za cestopis politický, který je - jak jsem již uvedla - nejen zrcadlem složitosti situace v tehdy ještě velmi mladé Jugoslávii, ale také podstatným svědectvím dobových postojů značné části českého publika k této problematice. Až nápadná vyhybavost, s níž se Holeček jako bystrý a zasvěcený glosátor politických poměrů staví k tzv. makedonské otázce, vypovídá podle mého názoru nikoliv o nezájmu, ale naopak o vědomí její ožehavosti jak v rámci vnitřních poměrů v tehdejší Jugoslávii, tak i v širokém rámci balkánské a evropské politiky. Dá se rovněž předpokládat, že podrobnějším glosováním poměrů v tehdejší Makedonii nechtěl porušit jistá pravidla, jež československo-jugoslávským vztahům uložilo uzavření Malé dohody.

V generační chronologii autorů českých cestopisů o Makedonii po roce 1918 zaujímá další místo Ludvík Kuba (1863-1956), spisovatel, malíř, hudebník a etnograf. Podobně jako Josef Holeček osvědčil i Ludvík Kuba řadou prací svůj celoživotní zájem o jihoslovanskou problematiku již v posledním dvacetiletí 19. století. Oba autory nejvíce spojuje zájem o jihoslovanskou lidovou slovesnost. Zatímco Holeček - jak již víme - patřil v Čechách k prvním tlumočnickům makedonských lidových písní, Kuba měl z řady příčin možnost realizovat tento svůj zájem až o mnoho let později a jeho *Písně Makedonské* jako součást velkorysého projektu *Slovanstvo ve svých zpěvech* mohly být v Praze vydány teprve v roce 1928.

Právě Kubovo putování za živou makedonskou písní mu umožnilo stát se u nás v meziválečném období autorem nejrozsáhlejšího českého cestopisu o Makedonii. Kniha nazvaná *Čtení o Makedonii* (1932) nese podtitul *Cesty a studie z roků 1925-1927*. Časové ohraničení meziválečného pobytu Ludvíka Kuby a Josefa Holečka spadá do přibližně stejného období. Kubův spis se však od Holečkovy práce podstatně liší nejen rozsahem informací, ale také intenzitou a otevřeností emocionálních postojů k historické i aktuální realitě života v Makedonii. Kuba tuto realitu vnímá a sděluje jako přímý svědek, vypovídá o ní ich-formou se zřejmou snahou zprostředkovat českému čtenáři nejen onu samotnou makedonskou realitu, ale také svůj bytostně vlastní, emocionálně nepokrytě angažovaný postoj.

A ještě jedno srovnání s Josefem Holečkem - na rozdíl od jeho „*projugoslávského*“ či snad spíše „*prosrbského*“ postoje k řešení makedonských poměrů po roce 1918 L. Kuba zjevně vnímá mezinárodně přijaté rozdělení historického území Makedonie jako nespravedlivé. Stejně kritické stanovisko jako vůči srbskému stanovisku zaujímá Kuba také k řeckým odnárodňovacím praktikám vůči makedonskému slovanskému obyvatelstvu. Ačkoliv jeho nejpřednějším záměrem bylo zabývat se v Makedonii studiem tamního národopisu, sbírat lidové písně a malovat, načerpal mnoho poznatků o velmi tíživých problémech tamější společnosti a byl upřímně roztrpčen, jak málo se o této problematice vědělo v jeho vlasti. „*U nás, neznámo z jaké příčiny, se o tamních poměrech nepíše a psátí nedovoluje, ač rádi předstíráme svůj zájem o veškeré Slovanstvo a ochotně se dušujeme, že nestranně a nesobecky svůj mravní poměr ke všem slovanským větvím upravujeme dle zásady naprosté spravedlnosti. Bylo by žádoucí, aby se tak vskutku dělo, a je škoda, že se tak opravdu*

neděje.“⁽²⁾ Tímto vyjádřením se dá vysvětlit tematická šíře Kubova cestopisu, stejně jako silné emocionální zaujetí k sdělovaným skutečnostem. Škála těchto emocí je velmi pestrá - od lítosti, hněvu a roztrpčení přes ironii až k laskavému humoru, jímž zlehčuje především některé své vlastní, častěji nepříjemné než veselé, prožitky, způsobované převážně zaostalostí tamních poměrů.

Z věcného hlediska je Ludvík Kuba spolehlivým informátorem: na své cesty byl velmi pečlivě připraven předběžným studiem a ve své knize na řadě míst adresně konfrontuje své výchozí poznatky s makedonskou skutečností 20. let, kterou chce poznat co nejhloběji. Bez nadsázky lze říci, že Kuba se svým spisem prezentuje jako zasvěcený znalec mnoha oborů, citlivý pozorovatel a korektní glosátor poměrů v meziválečné Makedonii. Informativní hodnotu Kubova cestopisu násobí reprodukce jeho obrazů a kreseb realisticky zachycujících obyvatele a architekturu navštívených míst i textové a notové záznamy mnoha makedonských lidových písní. Dokumentární hodnotu má též zaznamenání značného množství původního makedonského lexika označujícího realie (části lidového kroje, pokrmy, hospodářské potřeby, obřadní předměty apod.). Stejným způsobem Kuba českému publiku zprostředkovává poznání místopisných názvů a pojmenování osob a jejich příbuzenských vztahů. V původním znění cituje i některé makedonské písně (zpravidla paralelně s českým překladem) a obřadní promluvy (svatební, pohřební). V útržcích reprodukováných rozhovorů s místním obyvatelstvem je uchování makedonského lexika nejen aktualizacním slohovým prostředkem Kubova textu, ale usnadňuje čtenářům i přímou identifikaci mluvčích a umocňuje názornost slovesného zobrazení makedonského prostředí.

Kubovo *Čtení o Makedonii* vysoko převyšuje všechnu ostatní českou cestopisnou literaturu o Makedonii jak svým rozsahem a dokumentární a faktografickou hodnotou, tak také svou úrovní uměleckou. Ve svých malbách i ve slovesném ztvárnění makedonského lidu, krajiny a architektury nezapřel L. Kuba všestranně nadaného umělce s bohatým darem pronikavého smyslového vnímání a hlubokého citového zaujetí. Ani jednomu, ani druhému však autor díky svým poznatkům, cestovatelským zkušenostem a zejména také mimořádné schopnosti humorného nadhledu nedovolil, aby ho byl jen náznakem strhly k nostalgii a kýči. I ty smyslově nejnázornější a působivě emocionálně podbarvené pasáže zpravidla vyústí ve věcné sdělení a zasvěcenou informaci. Z mnoha možných příkladů, které to mohou v jeho *Čtení o Makedonii* dokumentovat, uvedu aspoň pasáž zachycující první autorovo setkání s Ochridským jezerem: *„Popis? Kdepak! Jak popisovatí zrcadlo? Vždyť není než zvráceným obrazem protějšku a ten taky zase není než ohromné nic modrojasné nebes báně! Jedná se tedy jen o rámeček zrcadla. V dále modrofialový a blíže kávově žlutý nebo šedě zelený, je bohatě proveden proslulými modeléry, o nichž nás poučí geologie. Jemnější výzdobu obstaral zub času (jinak jen nechvalně známý, neboť dovede vyžrati vše na světě kromě - sama sebe). Zde se mu podařilo vyhlodatí kol dokola spleť krásných linií a s uznáníhodnou národní i politickou nestranností (západní břeh je albánský, východní je slovanský).“*⁽³⁾

Zvláštní kapitolu představuje rozporuplný, protože převážně politicky motivovaný ohlas, jakého se Kubově knize o Makedonii dostalo jak v tehdejší Jugoslávii, tak také v domácím českém prostředí. Autentické svědectví o tom je mj. uchováno v korespondenci, kterou v době od 1. září 1932 do 26. dubna 1939 vedl Ludvík Kuba s Jiřím Mahenem a kterou jako celek s příslušným komentářem publikovali Jiří Hek (Hájek) a Štěpán Vlašín.⁽⁴⁾ Na jejím počátku a bezprostřední příčinou jejího rozvinutí byl právě Kubův cestopis o Makedonii, na nějž Jiří Mahen - sám velký znalec a obdivovatel slovanského Balkánu - po osobním setkání s L. Kubou v Brně reagoval článkem nazvaným *O Kubově Makedonii*.⁽⁵⁾ Již první Kubův dopis, jímž Mahenovi děkoval za článek v *Panoramě* a který je počátkem jejich vzájemné korespondence, uchovává svědectví o tom, jak obtížné bylo za tehdejších vztahů mezi naší republikou a Jugoslávií a ostatními státy na Balkáně psát o poměrech a situaci na tak politicky „horkém“ území, jakým bezesporu meziválečná Makedonie byla. Přirozeně především v Bělehradě - ale i prosrbsky orientovanou částí české veřejnosti - bylo Kubovi vytýkáno „probulharské“ stanovisko k makedonské otázce. To mu později přitížilo ve známé aféře kolem vydání makedonských písní jako jednoho ze svazků souborného díla *Slovanstvo ve svých zpěvech* a pro Kubu to znamenalo od roku 1934 zákaz vstupu na území tehdejší Jugoslávie.⁽⁶⁾

Z hlediska dnešních vztahů, a také s ohledem na pozdější historii Makedonie a Makedonců a za současné úrovně vědeckých poznatků o této otázce je jistě nejen možné, ale i nutné s některými Kubovými postoji nesouhlasit, či aspoň polemizovat. Pravděpodobně ani dnes však nelze ignorovat vyjádření samotného Ludvíka Kuby, jehož záměrem rozhodně nebylo, aby jeho kniha o Makedonii vyzněla kriticky: *„Chtěl jsem, aby knihy (ve stejné době již s ohledem na předpokládanou odmítavou reakci Bělehradu na Čtení o Makedonii vydal L. Kuba také knihu o Starém Srbsku) měly své těžiště ve své niterné stránce, aby byly hodnotné bez zřetele, pro kterou stranu vyzní jejich pravda, dějinně, národně, jazykově.“*⁽⁷⁾

V závěru své knihy Ludvík Kuba srovnává situaci makedonského obyvatelstva na území Jižního Srbska se situací Lužických Srbů na území Německa. Jeho srovnání opírající se o příklad, jak je v obou prostředích úředně nakládáno s původními příjmeními slavofonního obyvatelstva, vyznělo ve

prospěch situace v Německu, jež Lužickým Srbům umožňovalo vedle úředně nařízeného příjmení německého užívat tzv. „pro sebe“ i svého původního slovanského příjmení.

Na závěr je třeba dodat, že přes některá Kubova stanoviska, jež pozdější historie popřela či vyvrátila (a jež byla pochopitelně podmíněna situací v době vzniku Kubova *Čtení o Makedonii*), patří jeho spis k těm dílům českého písemnictví, jež podávala zasvěcené informace o vnitřních poměrech a podmínkách v Makedonii v meziválečném období a významně tak napomohla rozvoji dělného zájmu o tuto problematiku v tehdejším Československu. Současně je Kubovo *Čtení o Makedonii* jedním z důležitých pramenů zachycujících vývoj myšlení o makedonské otázce u nás.

Poznámky

- 1 M. C h l e b o r á d, *České cestopisy po Jugoslávii mezi dvěma válkami a Wollmanův přínos*. In: Franku Wollmanovi k sedmdesátinám, Brno 1958, s. 320.
- 2 L. K u b a, *Čtení o Makedonii*, Praha 1932, s. 226.
- 3 L. K u b a, *Čtení o Makedonii*, Praha 1932, s. 18-19.
- 4 J. H e k, Š. V l a š í n, *Vzájemná korespondence Ludvíka Kuby a Jiřího Mahena*, Sborník národního muzea v Praze, řada C - literární historie, sv. X, 1965, č. 3, s. 103-148.
- 5 J. M a h e n, *O Kubově Makedonii*, Panorama, roč. 10, 1932-1933, s. 91.
- 6 Podrobněji o tom viz L. K u b a, *Zaschlá paleta*, 1958, s. 314-315.
- 7 J. H e k, Š. V l a š í n, *cit. dílo*, s. 110.